Eugen MUNTEANU

O revelație documentară: 17 scrisori inedite ale lui Gheorghe Ivănescu către Eugeniu Coșeriu (III)

E.M. – profesor la Facultatea de Litere a Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iași, director-fondator al Școlii Doctorale de Studii Filologice (2005-2009), profesor invitat la Universitățile din Jena și Viena, director al Institutului de Filologie Română „Al. Philippide" din Iași (2009-2013). Principalele lucrări: *Aeterna Latinitas* (1997); *Introducere în lingvistică* (2015); *Lexicologie biblică* (2008). A coordonat proiectul „Monumenta linguae Dacoromanorum" (2009-2015, 15 volume tipărite) și ediția critică a versiunii „Nicolae Spătarul Milescu" a Vechiului Testament (2016, 2060 p.). A tradus și comentat texte de Sf. Augustin, Thomas de Aquino, Swedenborg, Jean-Jacques Rousseau, Rivarol, Wilhelm von Humboldt, Iacob Grimm, Ernst Renan, Eugenio Coseriu și Hans-Georg Gadamer.

Prezint în continuare următoarele două scrisori din corespondența inedită dintre G. Ivănescu și Eugeniu Coșeriu. Datând din anii 1942, respectiv 1943, și aceste două scrisori provin din perioada în care G. Ivănescu, tânărul asistent de la Universitatea din Iași, își împărtășea cu entuziasm proiectele științifice mai tânărului său prieten Eugeniu Coșeriu, angajat deja în viața de student de la Roma. Tonul discursului epistolar este în continuare unul de la magistru la discipol, dar și cu familiaritatea amicală dată de ideaaluri comune.

Potrivit normelor de editare pe care mi le-am propus, am formulat în secțiunea de note și comentarii toate informațiile sau precizările pe care le-am socotit necesare și utile pentru cititorul actual. Pentru facilitarea unei consultări rapide a notelor și comentariilor, am decis să practic o numerotare unică („în continuare"), de la o scrisoare la alta, începând cu prima scrisoare și continuând cu următoarele.

Partea II vezi „Limba Română", Chișinău, nr. 4, anul XXIX, 2019, p. 50-61.

BDD-A31148 © 2020 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:36:45 UTC)

Celelalte precizări redacționale și editoriale, privind transcrierea textelor și ortografia, au fost prezentate mai pe larg în partea I a acestui serial.

4

[1]

Iași, 14 August 1942

Dragă Coșeriule,

Este aproape un an de cînd nu ți-am mai scris și mă simt vinovat de atîta neglijență. Căci, izolat la Roma (după cîte înțeleg, ai puține legături cu țara), îți vei fi imaginînd cine știe ce. Cred că numai dl Găzdaru[77], care mă cunoaște de cînd eram student, va fi încercat să-ți schimbe gîndurile cu privire la mine. Eu cred însă că nu te poți îndoi de sentimentele pe care le am pentru tine (dovadă și stilul acestei scrisori și al altora precedente), după cum nu cred să-ți poți imagina „curbarea" mea supt greutatea vremilor, căci atunci cînd ai gîndurile pe care mi le cunoști, vremile sînt nu numai cauză, dar și efect. Fără a fi renunțat la gîndurile mele și la felul meu de a fi, mă văd din ce în ce mai prețuit de cei care trebuie să mă prețuiască, și asta îmi produce bucurie, nu pentru că în felul acesta m-aș alege cu cine știe ce, ci pentru că văd în asta victoria meritului și a gîndului curat.

Nu mi-am dat încă doctoratul din cauză că mă ocup cu atîtea alte lucruri. Îl voiu susține însă sigur în toamnă cu *Doctrina lingvistică a lui Philippide*, care este aproape gata[78]. Am intenția să traduc teza *[2]* în nemțește, căci cred că teoriile expuse acolo vor avea cea mai mare trecere numai în Germania. Deocamdată lucrez la un articol intitulat *Dialectele limbii române primitive* și în care voiu atinge și problema patriei primitive a poporului român[79]. Cu fapte invocate de Densusianu[80] și T. Papahagi[81] și cu altele similare relevate de mine (anume asemănări între m[a]r[amureșean] deoparte și bănăț[ean], și dialectele rotacizante pe de alta), vreau să susțin teoria lui Philippide[82] cu privire la originea românilor. Cred însă că trebuie să admitem, la ce admitea el ca teritoriu de formație al poporului român, și Oltenia și Banatul. Îți voiu trimite un extras cînd articolul va fi publicat. Nu știu dacă ți-am comu-

BDD-A31148 © 2020 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:36:45 UTC)

nicat că vara trecută m-am ocupat mult cu patria primitivă a indoeuropenilor și cu migrările lor și că am ajuns la concluzii cu totul noi și care soluționează, cred, definitiv aceste probleme. Am de gînd ca, după teza de doctorat[83] să fac o lucrare, care, tradusă în nemțește, să se intituleze *Urheimat und Verbreitung der Indogermanen*[84]. Vara asta am mai lucrat iarăș, întrucîtva, la această cercetare.

Scoaterea revistei despre care ți-am vorbit de mai multe ori, a trebuit s-o mai amînăm pentru vreun an sau doi, căci de la București nu ni s-a dat apro- *[3]* barea din cauza economiei care trebuie făcută la hîrtie[85]. De altfel, cu celelalte treburi pe care le am, și cu sănătatea cam zdruncinată[86], ar fi trebuit să mă expun unei munci fără exgerare titanice, așa că poate e bine că s-a amînat. Între timp m-am gîndit că vreun an sau doi aș putea face alte lucruri de folos pentru mine. Nu m-am prezentat la concursul de lectori în Germania și Italia, care a avut loc imediat după Paști la București, dar n-ar fi totuși imposibil să obțin unul din posturile de lector vacante din Germania.

Aș vrea să știu ce ai făcut cu teza de doctorat (ce subiect ți-ai ales, în ce stadiu te găsești). Nu mă îndoiesc că dl. Găzdaru[87] îți va fi dat unele îndrumări. Aș vrea apoi să știu dacă vei face și anul IV la Roma. Sau poate susții doctoratul în toamna aceasta? Știi că acum doctoratul italian este valabil și pentru România. Ți-am mai spus și altă dată să mă informezi ce faci, chiar dacă eu nu-ți scriu, dar n-ai vrut. Pe mine te rog să mă crezi că am fost destul de necăjit anul acesta și cu alte lucruri, bineînțeles, decît știința și meseria, și a trebuit ca luni de-a rîndul să nu mă gîndesc poate decît la nacazurile mele. De aceia, am fost mai neglijent poate decît în alți ani. În orice caz, dacă poți, stai și anul IV la Roma și vino doctor. În anul III aici *[4]* n-ai mai fost înscris, dar cred că nici nu mai e nevoie din moment ce vei da doctoratul la Roma. Aș vrea să te mai rog încă un lucru. Scrie d-lui Coșeriu[88] de la Bălți că caute toate cărțile care aparțin Seminarului de Filologie Română (sau de limba română și dialectele ei) și Institutului de Filologie Română și să mi le trimită mie cu vreo ocazie oarecare. Am să-i scriu de altfel și eu zilele acestea în această privință. În toamna trecută dl. Coșeriu a fost și pe la mine (cu ocazia amînării armatei). De atunci nu i-am scris niciodată nici măcar un rînd și nu știu ce va fi gîndind despre mine.

BDD-A31148 © 2020 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:36:45 UTC)

Te rog să-i spui d-lui Găzdaru[89] că tare aș crea să-l văd toamna aceasta întors la Iași și, dacă nu mai are mari interese științifice în Italia, să facă tot posibilul să se întoarcă. Dacă ar vrea să aducă din nou la curent „Arhiva”[90], aș putea să-l ajut cu articole de o mare întindere. Te rog să îi transmiți salutările mele respectuoase.

Spune-i și lui Petkanov[91] să nu mai fie supărat pe mine că nu i-am scris nici un rînd de cînd nu ne-am mai văzut. Răspunde-mi imediat dacă mai stai la Roma, căci vreau să-ți trimit cîteva din extrasele mele.

Cu cele mai bune urări și cu cordiale salutări,
G. Ivănescu

Note și comentarii

[77] Pentru Dimitrie Găzdaru, vezi supra, notele 38 și 76.
[78] Nu există o lucrare publicată de G. Ivănescu cu acest titlu. Tema l-a preocupat însă constant. Vezi, de exemplu, G. Ivănescu, *Alexandru Philippide – teoretician al limbajului.* Studiu introductiv la Alexandru Philippide, *Opere alese. Teoria limbii*, București, Editura Academiei, 1984, p. IX-LV. Între lucrările rămase în manuscris, cu mențiunea „gata de tipar”, la Biblioteca Filialei din Iași a Academiei Române se află și una intitulată *Viața și opera lui Alexandru Philippide*, cca 250 de pagini. Pentru o evaluare a acestui text încă netipărit, vezi Carmen-Gabriela Pamfil, *Alexandru Philippide*, București/Chișinău, Editura Litera Internațional, 2008, p. 7, nota 1.
[79] Nu am identificat în bibliografia lui G. Ivănescu un articol cu acest titlu. Este posibil ca materia acestui text să fi fost cuprinsă în *Istoria limbii române*, Iași, 1980.
[80] Ovid Densusianu (1873-1938), lingvist și filolog român, specialist în istoria limbii române, a fost profesor la Universitatea din București și membru al Academiei Române.
[81] Tache Papahagi (1892-1977), lingvist și etnolog român de origine aromânească, profesor la Universitatea din București, a fost autorul unui apreciat *Dicționar al dialectului aromân general și etimologic* (1963).
[82] Pentru Alexandru Philippide, vezi supra, notele 27 și 65.
[83] Despre doctoratul lui G. Ivănescu, vezi și supra, nota 36.
[84] Nu am identificat o lucrare cu acest titplu publicată de G. Ivănescu. Poate fi aici o referire la marterial articolului *Le rôle de Japhétites dans la formation des peuples et des cultures antiques*, publicat mai tîrziu, în „Studia et acta orientalia”, I (1957), p. 199-231.
[85] Despre revista plănuită de G. Ivănescu, vezi și supra, nota 31.
[86] Avem aici unul din locurile, destul de frecvente, în care Ivănescu se referă la sănătatea precară ce i-a marcat întreaga existență. Cei care l-au cunoscut depun mărturie despre modul realmente eroic în care și-a trăit cei 75 de ani ai unei vieți de muncă acerbă, renunțări și privațiuni de tot felul.
[87] Pentru Dimitrie Găzdaru, vezi supra, notele 38 și 76 și 77.
[88] Despre părinții lui Eugeniu Coșeriu, vezi și supra, nota 71.

BDD-A31148 © 2020 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:36:45 UTC)

[89] Despre Dimitrie Găzdaru, vezi și supra, notele 38, 76 și 87.

[90] Definită ca „Organ al Societății Istorico-Filologice" din Iași, revista „Arhiva" a apărut la Iași, începând cu anul 1882. Din 1925, conducerea revistei a fost preluată de Dimitrie Găzdaru. Ultimul număr care apare în catalogul Bibliotecii Universiății „M. Eminescu" din Iași este din anul 1940, anul în care Dimitrie Găzdaru pleacă în misiune, ca director al Școlii Române de la Roma.

[91] Pentru Ivan Petkanov, vezi și supra, nota 69.

5

[1]
Facultatea de Litere și Filosofie din Iași
Seminarul de Filologie Română

Iași, 26 ianuarie 1943

Dragă Coșeriu,

Răspund cam tîrziu ultimei tale scrisori, pe care mi-ai trimis-o, mi se pare, din Roma, sau din Zagreb, în momentul în care plecai de acolo. Îmi pare rău că n-ai primit scrisoarea pe care ți-am trimis-o la Zagreb, chiar imediat ce am primit-o pe a ta. Îți spuneam într-însa o mulțime de lucruri și așteptam cu atîta nerăbdare să-mi spui ce ai mai făcut pe acolo și în Roma. Nu știu de ce nu ai primit-o. E cam tîrziu acuma, dar îți urez an nou fericit și plin de realizări. Subiectul pe care ți l-ai ales e interesant și aș vrea să știu la ce concluzii ai ajuns. În scrisoarea mea precedentă îți spuneam unele lucruri cu privire la el. Dar să-ți mai dau cîteva informații cu privire la mine, pe care, desigur, le aștepți. Nu mi-am dat nici pînă acum doctoratul[92]. N-am putu-o face din cauză că în timpul verii am redactat în mare parte o lucrare cu privire la originea Românilor, iar în timpul anului școlar în curs sînt foarte ocupat (am devenit profesor de limba italiană la Liceul de Aplicație). În vacanța de Crăciun am putut pune la punct o parte din teză, dar mai am de lucru. Sper să pot face lunile acestea ceva și pînă la Paști să devin doctor sau cel puțin să prezint teza Facultății. Profesarea limbii italiene însă, dacă mă împiedică de la unele lucruri, mă pregătește în schimb pentru o viitoare istorie a limbii italiene, pe care intenționez s-o scriu. Văd că pot spune ceva personal și în acest domeniu. Chiar am scris un arti-

BDD-A31148 © 2020 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:36:45 UTC)

col de fonetică italiană. Propun schimbările de tipul *ct* > *tt*, *gd* > *dd*) pentru revista d-lui Petronio, „Italica", care apare la Iași[93]. Te-aș ruga dacă poți să te interesezi pe *[2]* la lingviști de adresa lui Gianfranco Contini, probabil profesor de lingvistică romană pe la vreo universitate, dacă nu cumva profesor secundar[94]. L-am cunoscut prin 1935 și aș vrea să-i trimit cîteva din extrasele [mele]. Intenționez să strîng legăturile cu străinătatea, mai bine zis să le stabilesc, căci pînă acum n-am avut deloc. Am să-ți trimit și ție mai multe extrase de-ale mele. Îți voiu trimite poate exemplare și pentru alții. La Roma era prin 1937 un tînăr lingvist italian, Antonio de Colombis[95], prieten cu Petkanov[96]. Te-aș ruga de asemenea să-mi comunici și adresa lui. Te rog să-i transmiți lui Petkanov salutările mele. La Zagreb cred că l-ai cunoscut pe Petar Guberina[97], acum vreo 5 ani asistentul lui P. Skok[98], astăzi poate profesor universitar. Știe și românește. Aș vrea să-mi spui și despre el ceva. Aș vrea să-mi spui apoi ce m-ar interesa și despre Românii din Roma. Ce mai este pe la Școală? Ce se mai lucrează acolo? Nici Marin[99] nu mi-a mai scris de mult, probabil pentru că nu-i scriu eu prea des. Ce părere mai ai despre el? Precum vezi, ți-am făcut capul călindar cu atîtea dorințe și întrebări. Și doar n-am terminat, căci aș vrea să știu ce intenții mai ai și tu, apoi cînd te întorci în țară și altele.

Te rog să-mi scrii și ce lucruri mai de preț au mai apărut prin bibliotecile italiene (librării mai bine zis).

Cu drag,
G. Ivănescu

Note și comentarii

[92] Despre doctoratul lui G. Ivănescu, vezi și supra, notele 36 și 83.

[93] Giuseppe Petronio (1909-2003), filolog și critic literar italian, profesor de literatură italiană la Universitățile din Cagliari și Trieste. Între 1938 și 1943 a fost lector de italiană la Universitatea din Iași și director al Institutului de Cultură Italiană din Iași. A invitat la Iași mari învățați italieni, între care Giacomo Devoto, Mateo Bartoli, Giulio Bertoni, Carlo Tagliavini sau Giuliano Buonfante. Cu regim de anuar, revista „Italica" apărea simultan în România și în Italia. Articolul menționat în scrisoare a apărut cu titlul *Despre schimbările italiene de tipul* ***–ct–*** > ***–tt–*** și ***–gd–*** > ***–dd–*** în „Italica", II (1943), p. 114-136.

[94] Gianfranco Contini (1912-1990), filolog italian, specializat în istoria literaturii italiene, a fost membru în Accademia della Crusca și Accademia dei Lincei, profesor la universitățile din Florența, Pisa, Freiburg.

BDD-A31148 © 2020 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:36:45 UTC)

[95] Despre acest personaj, vezi și supra, nota 70.
[96] Despre Ivan Petkanov, vezi și supra, notele 69 și 91.
[97] Ivănescu se referă probabil la Petar Guberina (1913-2005), romanist croat, profesor la Universitatea din Zagreb.
[98] Petar Skok (1881-1956), lingvist croat, specialist în etimologie și onomastică, a fost profesor la universitatea din Zagreb.
[99] Despre Demetrio Marin, vezi și supra, notele 4 și 75.

BDD-A31148 © 2020 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 18:36:45 UTC)